

Bibliografie

1. Olărescu, V., Logopedia. Perspectiva diagnosticului logopedic, Elena-VI SRL, Chișinău, 2008.
2. Фонталова, Н.С., Психология семьи и семейное консультирование. Учебное пособие. Издательство БГУЭП, Иркутск, 2013.
3. Черников, А.В., Системная семейная терапия: Интегративная модель диагностики, изд. 3-е, испр. и доп., Независимая фирма „Класс”, М., 2001.

PARTICULARITĂȚILE DEZVOLTĂRII PSIHICE A PREȘCOLARILOR CU TULBURĂRI DE LIMBAJ

Dorina PONOMARI, lector universitar

Summary

The child's communicativeness and sociability develops concurrently with the expansion of language and the development of its most important functions, but also changing the forms of communication with age, to the extent in which they are the tribute to the knowledge, motivations, objectives, which are also in development. The monologue is frequently used during this period, it is the premise of an internalized language, preparing the subsequent social activity; mimics and gestures being used to express wishes, knowledge and needs.

Perioada preșcolară este una de intensă dezvoltare psihică. Presiunea structurilor sociale culturale, absorbția copilului în instituțiile preșcolare solicită toate posibilitățile lui de adaptare. Diferențele de cerințe din grădiniță și din familie solicită, la rândul lor, o mai mare varietate de conduite, iar contradicțiile dintre solicitările externe și posibilitățile interne devin mai active, constituind puncte de plecare pentru dezvoltarea explozivă a comportamentelor, conduitelor sociale diferențiate, a dobândirii diverselor modalități de activități și abilități înscrise în programele grădinițelor. Comunicativitatea și sociabilitatea copilului se

dezvoltă concomitent cu extinderea limbajului și dezvoltarea celor mai importante funcții ale sale [7, p. 34], dar și modificarea formelor de comunicare odată cu vârsta, în măsura în care ele sunt tributare cunoștințelor, motivațiilor, obiectivelor, care de asemenea sunt în dezvoltare [5, p. 23]. Deși monologul este frecvent folosit în această perioadă, el nu reflectă egocentrismul, ci este premisă a unui limbaj interiorizat, pregătind activitatea socială ulterioară; mimica și gesturile fiind utilizate în scopul exprimării dorințelor, cunoștințelor și nevoilor. Cuvintele cu predominanță afectivă sunt emise în același scop, de a atrage atenția asupra sa, de a se face ascultat, de a convinge. Cu toate acestea, conținutul informativ este sărac, argumentarea apare ca fiind aproape inexistentă, iar marea mobilitate a temelor abordate de către copil antrenează o structură laxă a dialogului prin fraze întrerupte și producții eliptice. Aceste inconveniențe sunt surmontate prin mimică, intonație și gesturi, care precizează întoarcerea constantă la context. Copiii, foarte devreme, simt nevoia de a vorbi pentru ceilalți, de a intra în relație cu ceilalți prin limbaj, de a utiliza limbajul pentru a comunica gândurile proprii și chiar de a folosi limbajul pentru a coopera [4, p. 59]. Cu toate străduințele și eforturile depuse în exprimarea cât mai clară a mesajului comunicațional, frecvent, copiii de vârstă preșcolară comit diverse abateri de la norma, standardele limbajului, notate drept tulburări de limbaj, menționează Guțu M., Moldovan I., Păunescu C., Mușu I.

Cercetările efectuate pe subiecți marcați de tulburări de limbaj a scos în evidență existența unei mutualități – tulburările de limbaj apar pe fondalul reținerii/retardului dezvoltării psihice, ori, invers, tulburările de limbaj generează reținerea dezvoltării psihice. Logopsihologia, ramură a psihologiei speciale, știința care studiază psihologia, particularitățile dezvoltării psihice a persoanelor cu tulburări de limbaj, descrie cercetări concrete întreprinse de promotorii ei: Л.С.Цветкова, Т.А. Феркова, interpretate în limitele tradițiilor școlii psihologice ruse, bazate pe ideile lui

Л.С.Выготский. Л.С.Выготский, prin cercetările sale, a demonstrat că procesele psihice complexe, cum ar fi limbajul, la debutul dezvoltării lor, se formează în baza funcțiilor simple/elementare și de care ulterior depind. De ex., limbajul este în dependență de percepție: „copilul poate vorbi și gândi numai prin perceperea și construirea reprezentărilor despre lumea înconjurătoare; mai apoi, paralel cu însușirea limbajului, prin activitatea obiectuală cu maturul se dezvoltă atenția voluntară” [9, p. 27]. În cazul în care copilul e marcat de tulburări profunde ale limbajului și funcțiilor lui, atenția se perturbă, și toate operațiile ei (comutarea și distribuția, programarea și concentrația în activitate) devin instabile, dificile. Investigații asupra atenției copiilor cu tulburări globale de limbaj au stabilit un șir de particularități, de ex., instabilitate și volum redus, diferențe în atenția involuntară, în funcție de tipul excitantului (vizual, auditiv), caracterul și specificul activității (joc, învățare).

Multe studii sunt dedicate memoriei copiilor cu tulburări de limbaj. E.M. Мастюкова a remarcat că gradul de manifestare a tulburărilor memoriei verbale depinde de gradul și caracterul subdezvoltării limbajului. Г.С.Гуменная identifică la copiii cu alălie dificultăți în memorarea informației verbale versus informația vizuală; sub normă este volumul memoriei, iar exactitatea reproducerii stimulilor verbali – denaturată; paralel au fost consemnate rezultate joase a memoriei auditive

Е.Ф.Собонович, a examinat legătura dintre tulburările de limbaj, în special a funcției nominative și recunoașterea obiectelor; descriu insuficiențe ale percepției senzoriale (auditive, vizuale, uneori și tactile) corelate cu tulburările de limbaj la copii. Л.С. Цветкова, în studiul comparativ al preșcolărilor cu tulburări de limbaj și dezvoltare tipică, stabilește deosebiri la volumul percepției vizuale a obiectelor și stabilitatea reprezentărilor vizuale. Л.Б.Халилова trage concluzii despre conținutul sărac, vocabularul redus și structurarea incorectă, imperfectă a producției verbale

finite, dificultăți de programare a enunțului verbal generate de insuficiența cognitivă (a gândirii). Т.Б.Филичева și Г.В.Чиркина [9, pp. 42-43] cercetează gândirea copiilor cu TGL, desemnând dificultăți în asimilarea, operațiunile de analiză și sinteză, comparație și generalizare. Autorii concluzionează că insuficiența și imperfecțiunile în gândirea intuitiv-plastică corelează cu gravitatea și profunzimea tulburării de limbaj, iar discrepanțele în gândirea verbal-logică sunt generate de rigiditatea ei, determinată de subdezvoltarea limbajului în sistem.

Studiul comparativ al cercetătorului В.П. Глухов a fost orientat spre studierea imaginației preșcolariilor cu tulburări globale și bâlbâială vs copii cu dezvoltare tipică. Concluziile trase de autor sunt: imaginația creativă este săracă, inertă, indolentă, copiii reacționează slab sau cu întârziere la acțiunea factorilor externi, exprimă oboseală, lipsă de energie.

Se deosebesc trei grupuri de copii cu tulburări complexe de limbaj, conform dezvoltării nivelului intelectual neverbal al copiilor:

1. copii, la care există diferențe în dezvoltarea intelectului neverbal, nefiind determinate de logopatii (9%);

2. copii, la care dezvoltarea intelectului neverbal coincide cu cel al copiilor cu dezvoltare tipică, nu există diferențe (27%);

3. copii, la care dezvoltarea intelectului neverbal corespunde limitei de jos a normei (63%).

În concluziile constatative ale autoarei Ю.Ф.Гаркуша se vorbește despre schimbările atitudinale, reacția și comportamentul copiilor la insucces: se indispun, încetinesc ritmul activității, pierd controlul în activitate, devin neîncrezuți și indeciși în corectitudinea derulării activității, așteaptă ajutor, stimulare pozitivă din partea adultului.

Cercetarea experimentală realizată de Е.М.Мастюкова pune în evidență probleme legate de motricitatea fină și globală la copiii cu TGL. Ei probează manifestări și fenomene de surmenaj motric:

încetinirea ritmului, mișcări vagi, inexacte ale mâinilor, greutate în realizarea unor acțiuni oprite cu mâinile, caracter izolat al acțiunilor, caracter aritmic și imprecis al mișcării degetelor, dificultăți în elaborarea melodiei cinetice. Autorii mărturisesc despre neîndemânarea motorie generală, volumul mișcărilor cu mâna și piciorul drept fiind limitat; dezechilibru dinamic și static (incapacitatea de a se menține și sări într-un picior, mers pe vârfuri sau călcâie).

Л.Ф. Спинова, în 1980, afirmă despre inaptitudinea copiilor cu tulburări complexe de limbaj să depășească sinestătător, spontan, devierile de la standard ale limbajului. Ea vorbește despre oportunitatea intervenției logopedice, la necesitate, implicații psihologice și parteneriatul cu părinții. Recomandă consultația specialiștilor în cazuri de abatere de la dezvoltarea normală a limbajului. Е.В. Кириллова completează criteriile de periodizare a TGL și diferențiază convențional două subniveluri: în funcție *de mijloace* și în funcție *de proces*. Între aceste două subniveluri există un anumit raport/relație, pe de o parte – defectul primar: tulburarea limbajului, pe de o altă parte – defectul secundar: întârziere și încetinirea dezvoltării comunicării, insuficiență psihică emoțional-volitivă, imperfecțiuni motorii.

Examinările specializate, realizate de Т.Б.Филичева, Г.В. Чиркина [9, p. 58] asupra copiilor cu TGL, explică varietatea clinică a TGL:

1. *Varianta fără complicații*: se manifestă doar semnele TGL, fără alte dereglări pronunțate ale activității neuropsihice, este vorba de varianta disontogenetică a TGL.

2. *Varianta cu complicații de geneză cerebral-organică*: se manifestă complexul simptomatic disontogenetic-encefalopatic, exprimat prin subdezvoltarea vorbirii însoțită de simptome neurologice pronunțate, ce indică imaturitatea sistemului nervos central. Pe lângă simptome neurologice, se atestă hipertensiune-

hidrocefalică, cerebroastenie, tulburări motorii (inclusiv articulatorii).

3. *Alalia motorie și senzorială*: se manifestă tulburări disontogenetic-encefalopatie complexe, cauzate de afecțiuni corticale ale ambelor emisfere ale creierului. În multe lucrări se analizează specificul construcției gramaticale a vorbirii, modalitățile de formare a categoriilor gramaticale ale substantivelor, verbelor, adjectivelor la copii cu TGL. Autorii sugerează că în intervențiile logopedice, este nevoie să se pună accentul pe „formarea sistemului de semnificații semantice, pe formarea cuvântului ca semn în interiorul sistemului limbii”. Deoarece în TGL se afectează funcția nominativă și predicativă a limbajului, ca urmare a capacității limitate de asimilare a sistemului de semne și mijloace lingvistice, se perturbă global activitatea comunicativă, ca și funcția reglatoare și cea cognitivă”.

O.E.Грибова, В.И. Селевѣрстов concluzionează că lipsa de competență lingvistică este defectul primar în raport cu dificultățile comunicaționale. O motivație joasă pentru comunicare poate condiționa decalaje între limbaj și gândire. În acest caz, imperfecțiunea aptitudinii comunicative se manifestă ca defect primar în raport cu lipsa de competență lingvistică. O.E.Грибова atrage atenția asupra faptului că în subdezvoltarea/ neconstituirea activității comunicative la copiii cu tulburări de limbaj influențează formarea activității de învățare. Lacunele lingvistice și comunicaționale conduc la faptul că acești copii nu solicită ajutor, nu adresează întrebări de clarificare, repetă replicile colegilor, fără prelucrare mentală suplimentară. Există date conform cărora un alt impediment în comunicare la copiii cu tulburări de limbaj este modul în care își trăiesc și retrăiesc logopatia/problema de limbaj, reacția proprie la felul în care vorbește. O fixație bolnăvicioasă asupra propriei deficiențe conduce la apariția închiderii în sine, negativismului, neîncrederii în sine care, evident, se repercutează asupra comunicării cu cei din jur, instalându-se un cerc vicios.

Investigația autoarei L. Sprânceană [6, p. 74] a fost axată pe elaborarea unui sistem de activități corecțional-formative, organizate în cadrul punctului logopedic din școala generală națională, care va optimiza procesul de structurare gramaticală a limbajului la elevii cu tulburare globală de limbaj. În rezultat, au fost ameliorate și depășite tulburările curente de limbaj și prevenite dificultățile de scriere și citire la elevi. O altă cercetătoare, M. Morărescu [2, p. 107], prin studiul propriu, a stabilit particularitățile de formare a raporturilor lexico-semantice la elevii clasei întâi ai școlii generale, cu diverse niveluri de evoluare verbală și elaborarea modelului curricular de învățare a acestor raporturi. În rezultat a reușit să îmbunătățească corectitudinea gramaticală în expresia verbală, a îmbogățit aspectul comprehensiunii semantice a cuvintelor, a obținut extinderea vocabularului elevilor pe diverse teme lexicale.

Autoarea A. Cucer [1, p. 55] și-a înaintat scopul de a spori eficacitatea procesului terapeutic al tulburărilor de limbaj la copiii de vârstă preșcolară și școlară mică cu diagnosticul dislalie, alalie, bâlbâială, dizartrie, prin acțiuni de educare, antrenare și dezvoltare a motricității. În una din concluzii se remarcă „dintre multiplele disfuncții verbale, alalia și disartria sunt printre cele mai severe dificultăți în dezvoltarea motricității. Rezultatele obținute ne demonstrează că conduita verbală depinde de tipologia tulburării de limbaj, dar se modifică în funcție de nivelul de dezvoltare a psihomotricității”. Autoarea Nosatfi A. [3, p. 18] determină particularitățile specifice de dezvoltare a copiilor cu tulburări de limbaj aflați în diferite condiții sociale, precum și a modalităților de eficientizare a dezvoltării prin diferite modele psihopedagogice de recuperare, care pot facilita pregătirea pentru școală a acestor copii. Concluziile trase ca urmare experimentului sunt elocvente: tulburarea de limbaj condiționează anxietate, neîncredere, agresivitate, dificultăți de comunicare, un anumit nivel de depresie,

conflicte interne și frustrare, care condiționează insuficiența pregătirii psihologice pentru școală.

Bibliografie

1. Cucer, A., Psihocorecția tulburărilor de limbaj prin acțiuni de terapie complexă; teză de doctor în psihologie, Chișinău, 1999.
2. Morărescu, M., Structurarea semantică a limbajului la copiii cu diverse niveluri de evaluare verbală, Chișinău, 1999.
3. Nosatii, A., Modele psihopedagogice de intervenție în procesul pregătirii pentru școală a copiilor cu tulburări de limbaj. Autoref. tezei de dr. în psihologie, Chișinău, 2010.
4. Sion, G., Psihologia vârstelor, Editura Fundației România de Măine, București, 2007.
5. Slama-Cazacu, T. (red.), Cercetări asupra comunicării, Ed. Academiei RSR, București, 1973.
6. Sprînceană, L., Formarea structurii gramaticale la elevii cu deficiențe verbale (nedeveloparea globală de vorbire de gr. III), Chișinău.
7. Șchiopu, U., Verza, E., Psihologia vârstelor. Ciclurile vieții. Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1997.
8. Косякова, О.О., Логопсихология, Ростов н/Д, 2007 .
9. Филичева, Т. Б., Чиркина, Г. В., Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста: практ. пособие /. 4-е изд. Айрис-пресс, Москва, 2007.

CONTRIBUȚIA SOCIETĂȚII CIVILE ÎN GHIDAREA ÎN CARIERĂ ȘI ANGAJARE ÎN MUNCĂ A STUDENȚILOR CU DIZABILITĂȚI

Elena STEMPOVSCHI, dr., lector universitar

Summary

The study is based on the objectives of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, through which the Republic of Moldova has assumed the responsibility to ensure and promote the full exercise of fundamental human rights for all persons with disabilities without any discrimination due to disability. The study